

**ДИМИТЪР ДОБРЕВ – ОСНОВАТЕЛ И
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИНСТИТУТА НА ЗАКЛЕТИТЕ
ЕКСПЕРТ – СЧЕТОВОДИТЕЛИ В БЪЛГАРИЯ**

Васко Райчев

*Дипломиран експерт-счетоводител и регистриран одитор
Председател на Института на дипломираните
експерт-счетоводители в България*

Наред със забележителната общественополезна дейност като учен – счетовед, основател и ръководител на катедрата по счетоводство и втори по ред ректор на Свободния университет (сега УНСС), проф. д-р Димитър Добрев има важна роля като основател и председател на Института на зачетите експерт-счетоводители от създаването му през 1931 г. до 1944 г., след което е бил обявен за почетен председател на Института.

Институтът на зачетите експерт-счетоводители е създаден със Закон за Института на зачетите експерт-счетоводители, приет от XXII Народно събрание и публикуван в ДВ, бр. 11 от 17.04.1931 г. С приемането на Закона правно се регламентира професията на одиторите в България. Законната уредба и практиката оттогава показват, че България е приела обичайните европейски практики, доколкото те са съответствали на стопанската действителност и на националните традиции.

През 14 век Англия за първи път въвежда одита на финансовите сметки на правителството като задължителен под надзора на държавата в името на краля. В 1845 в Англия Уилям Делойт изпълнява първия независим финансов одит на публична компания – Голямата западна железопътна компания. През 1854 с кралска харта е създаден първият институт на независимите финансови одитори в Шотландия, а малко след това е последвано в Англия, Уелс и другите части на Британския остров. От там насетне организациите на одиторите се обособяват като специален обществен орган, независим от намесата на държавата. Добрите резултати на английската практика намират развитие, което се изразява в създаване на одиторска професия и в други държави – Австралия, САЩ, Белгия, Франция, Германия, Холандия, Австрия и т.н.

В България одитът се обуславя и свързва с възникването на акционерното дело, когато към държавния контрол над акционерните дружества се добавя и ролята на нов компетентен орган – Института на зачетите експерт-счетоводители. След приемане на Закона за защита на влоговете (1931 г.) контролът се разпространява и в банковото дело, като частните банки се задължават в проверителния съвет да избират по един одитор, членуващ в Института на зачетите експерт-счетоводители. Функцията на одитора се състояла в *постоянен контрол по отношение на добросъвестното водене на счетоводството и съблюдаването на обществения интерес в дейността на акционерните дружества.*

Дейността на Института на заклетите експерт-счетоводители в България се различава от тази в Англия и други държави, където подобни организации обикновено не се създават със закон и ролята на държавата по отношение на експерт-счетоводителя/одитора е ограничена и се изразява само в това да му се признае качеството на компетентен оторизиран експерт. В дейността на Института на заклетите експерт-счетоводители в България намесата на държавата и преди всичко на Министерство на финансите е била значима. Съгласно Закона, с който се учредява Институтът, той представлява отделна юридическа личност, намираща се под контрола на Министерство на финансите. Определени са условията, на които кандидатите за членове на Института трябва да отговарят – образование, професионален стаж, да са български поданици и да не са осъждани. Всички членове на Института били длъжни да полагат клетва и да подписват клетвен лист пред съответния мирови съдия и да внасят гаранция (застраховка) от 10 000 лв. Държавната намеса е видна и от начина, по който се определя съставът на Управителния съвет на Института на заклетите експерт-счетоводители, който, съгласно Закона, е от 14 души, с по един представител на: Министерство на финансите; Министерство на правосъдието; Министерство на търговията, промишлеността и труда; Българската народна банка; Българската земеделска банка; Българската централна кооперативна банка; Съюза на акционерните дружества в България; Софийската търговско-индустриална камара и 6 души заклетите експерт-счетоводители, избирани ежегодно от Общото събрание на членовете на Института. Освен управлението на Института със Закона от 1931 г. са определени правата и задълженията на членовете, дисциплинарните наказания и работата на експерт-счетоводителите, като се ограничава избирането им до най-много в три проверителни съвета на акционерните дружества. Съгласно чл. 7 от Закона „...членовете на Института са длъжни да разглеждат внимателно търговските книги от счетоводната им и материална среда и да дават безпристрастно преценката си по тях и тяхната редовност, както и по всички други въпроси, които биха им се поверили, като запазват еднакво интересите на страната, която ги е натоварила с тази задача, тъй и интересите на публично-правните тела“. Общият брой на заклетите експерт-счетоводители в България към 31.12.1931 г. е бил 333 души, а към 31.12.1945 г. 609 души.

В стопанската история на България въвеждането на одитори през началото на 30-те години се обяснява с три основни мотива – стабилизиране на търговските банки и поддържането на доверието към тях, избягване на счетоводни грешки и спазване на фискалния режим и намаляване на негативните последици от голямата световна депресия. В началните години на одита в България са се прилагали различни чуждестранни практики, поради което одиторите били представяни освен като заклетите експерт-счетоводители и с други определения като – „заклетите сметководци“ (Chartered Accountants), „счетоводни аудитори“, „привилигировани сметководци“ и др. В зависимост от икономическото развитие на страната одиторите имали различни измерения и изпълнявали и допълнителни конкретни функции като – финансов анализ, контрол над мениджмънта, консултации по счетоводство, данъци, осигуровки и т.н.

Във връзка с приложението на Закона за Института на заклетите експерт-счетоводители в България непосредствено след приемането му от Народното събрание е утвърден от министъра на финансите Правилник за прилагането му (27.10.1931 г.). Това още веднъж подчертава, че в България Институтът се създава и развива под влияние на силна правителствена намеса. Като ведомствен орган на Министерство на финансите той винаги е търсел подкрепата на това министерство, както и на Министерството на правосъдието и Търговско-промишлената камара. Обстоятелството, че Институтът е създаден по инициативата на държавата, предопределя доста деликатното му положение – между държавния интерес и стопанско-частния интерес на предприятията, което му е донесло не малко затруднения и трусове. Този недостатъчно ясен статут оставя отпечатък върху ролята на експерт-счетоводителската институция през целия период на нейното съществуване (1931 – 1948 г.). Имало е остри полемики и неприкрита враждебност към работата на одиторите от някои институции и отделни лица, които ръководството на Института е трябвало непрекъснато да отбива и преодолява. Показателни в това отношение са думите на Димитър Добрев, с които той апелира пред четвъртото годишно Общо събрание на Института на заклетите експерт-счетоводители: „...желателно е за в бъдеще да се изгради хармония, да се избегнат всякакви недоразумения, които отслабват престижа на счетоводителското звание“.

Проф. д-р Димитър Добрев има изключителни заслуги за създаването, укрепването и развитието на Института на заклетите експерт-счетоводители в България. Дванадесет години той е председател на Института и главен редактор на списанието на Института, което от 1931 до 1938 г. е наричано „Известия“.

Подписите на Д. Добрев фигурират в повечето документи и изложения до различни институции в държавата, свързани с учредяването, дейността и развитието на Института. Той е един от най-активните докладчици, с доклади на международни и регионални форуми на експерт-счетоводителите и счетоводителските сдружения. Негови разработки, свързани с проблемите на историята и значението на счетоводството, са публикувани в списанието на Института. В редица случаи разработките му представляват директивни материали или аргументи при спорове с противници на Института в защита на престижа му. В речта си пред петото годишно Общо събрание председателят на Института Д. Добрев заявява: „Господа, ние се казваме експерт-счетоводители. Това прилагателно експерт крие в себе си много въпросителни и оттам и строгата критика върху нашите дела. *Когато се каже експерт, се разбира една безпогрешност, експерт това значи една висша квалификация на компетентността.*“ И още той добавя „...следователно нам се налага все по-голяма, по-обширна и все по-всестранна компетентност, към която ние ще трябва да се стремим, чрез труд и постоянство, чрез любознателност и чрез усилия.“ Във връзка с някои пропуски в работата на Института и отклонения на отделни лица Д. Добрев заявява „...професионалният интерес, личната облага не бива да стои над всичко, иначе ние ще бъдем отречени като обществена институция“. Той призовава с болка: „Господа, да работим за нашето качествено издигане, иначе ние сме изгубени, говоря го от дълбочината на своето сърце.“ Пак той: „...който е станал експерт-счетоводител, той трябва да

отдели малко от своето внимание за своята кауза. Моля ви за по-голям идеализъм, по-голяма сплотеност. И най-подир господо аз ви моля да променим един път завинаги нашия манталитет, на нас експерт-счетоводителите е най-малко позволено да имаме човешки слабости.“

Пред деветото Общо събрание на Института Д. Добрев заявява: „Аз няма да скрия честите оплаквания от страна на учреждения, банки, акционерни дружества за незадоволително извършените работи на наши експерт-счетоводители.“ Като призовава за по-добро качество на одиторските проверки с оглед да няма оплаквания и обвинения към професията, той заявява: „...нека най-после да се разбере, че експерт-счетоводителството не е занаят, а знаме, което трябва да се носи с чест и достойнство“.

Проф. д-р Д. Добрев е не само успешен организатор и ръководител на одиторската гилдия, като основател и председател на Института на заклетите експерт-счетоводители, но благодарение на солидната си теоретическа подготовка като научен изследовател и преподавател по счетоводство той се явява като своеобразен идеолог за творческата мисия и дейност на експерт-счетоводителите. В реферата „Счетоводството в своя произход и научна основа“, четен на 25.10.1937 г. в Свободния университет – София, от името на Софийската секция на заклетите експерт-счетоводители, той пише, че има един въпрос „по който често се спори, ние експерт-счетоводителите трябва да го уясним веднъж за винаги, за да имаме онова, което може би ни липсва – за да имаме своята счетоводна идеология. И ако се осмелявам да третирам пред вас този голям проблем, аз съм се ръководил от желанието да хвърля семена на здрава счетоводна идеология, която да ви вдъхновява и импулсира, която да ви служи като ръководно и пътеводително начало във вашата творческа и изпълнителна дейност като експерт-счетоводители. Защото господо, за да бъдем не само добри счетоводители, техници и изпълнители, но и солидни архитекти, строители и организатори, покрай солидната ни теоретическа и практическа подготовка ние трябва да изхождаме в нашата конструктивна работа и от една основна идея, от една единна мисъл, от едно идейно проникновение относно целите, задачите и постиженията на счетоводството, относно неговото място в сферата на живота и стопанските организми“.

Проф. д-р Димитър Добрев е не само инициатор за създаването на Института, но и участва активно при разработване на проектозакона за Института на заклетите експерт-счетоводители, както и на почти всички проекти за неговото допълнение и изменение. Първото по-сериозно изменение и допълнение на Закона се извършва през 1943 г. По същество се прави доуточняване на някои текстове в първоначалния вариант на Закона, като се дават и нови положения. Така например се предвижда „инспекторат“ при Института, който да контролира дейността на заклетите експерт-счетоводители, определят се провиненията им и предвидените наказания, както и начинът за обжалване на наложените санкции. С промяната се увеличава броят на членовете на Управителния съвет на Института с още двама души – един представител на Министерство на финансите и един представител на Българска народна банка. През 1945 г. се приема Наредба – закон за изменение и допълнение на Закона за

заклетите експерт-счетоводители, която съдържа някои нови моменти в дейността на одиторите. Разширяват се целите и задачите на Института, подчертава се неговото обществено значение, като му се възлагат широки обществено-стопански и финансови задачи. Издига се ролята на Института на зачетите експерт-счетоводители като помощен и контролен орган на държавата и обществото. Конкретизират се функциите на зачетите експерт-счетоводители, които са задължени да:

- контролират за навременно, правилно счетоводно отразяване на всички стопански дела, извършвани от държавни, обществени, кооперативни и частни стопански предприятия;
- дават, при поискване от държавни институции, сведения за солидността, кредитоспособността и дееспособността на стопанските предприятия, когато и както обществените интереси налагат;
- съдействат за разработване и установяване на правилни калкулационни схеми, както и за тяхното проверяване, когато обществените интереси ги изискват;
- изработват типови баланси и равнотметки за отделните видове стопански предприятия.

С приетия през 1948 г. Закон за счетоводството (чл. 50) Институтът на зачетите експерт-счетоводители в България се закрива. С това се преустановяват правата и задълженията на избраните и назначените в предприятията и организациите експерт-счетоводители. През това време председател на Института вече е проф. д-р Станчо Чолаков, а проф. Д. Добрев е негов почетен председател. Заедно с проф. Д. Добрев работят дълго време като членове на управителните органи и като активисти и други изявени счетоводи, двама от които са били членове на катедрата по счетоводство в УНСС – проф. д-р Димитър Йорданов и проф. Ботю Берберов, който за кратко време (1947 – 1948 г.) е бил ръководител на катедрата.

В днешно време наследник на Института на зачетите експерт-счетоводители в България се явява Институтът на дипломираните експерт-счетоводители. Той е създаден като Асоциация на дипломираните експерт-счетоводители през 1991 година от първите 47 български граждани, удостоени с диплома независими експерт-счетоводители в България. В това число бяха и тримата останали живи бивши членове на Института на зачетите експерт-счетоводители. Основите на професията се изграждат по-рано през същата година от осем, от общо десет кандидати, които успешно преминават през изпит по принципите и международните стандарти на финансовото счетоводство пред авторитетна международна комисия с участието на изявени представители на професията от Англия, Холандия и Франция.

Според разбиранията на тогавашното реформаторско правителство професията беше изградена на принципа на независимостта и самоуправлението. Съответно на тези осем вече удостоени с диплома експерт-счетоводители беше дадено изключителното и пълно право да установят професията в цялост и пълнота – от провеждането на изпит, през удостояването с диплома и права до

изграждането на функционираща организация със съответните изисквания и гаранция за спазване на професионалните и етични стандарти.

Асоциацията на дипломираните експерт-счетоводители изпълни успешно тази мисия, в резултат на което през 1996 година със закон същата беше преобразувана в Институт на дипломираните експерт-счетоводители. За период от няколко години ИДЕС успя организационно и професионално да укрепне до степен да направи професията на независимия финансов одитор в България в авторитетна и уважавана институция. През периода до средата на 2000 десетилетие ИДЕС се развиваше и разрастваше на основите на независимостта и самоуправлението, като съответно изгради необходимите структури и функционални дейности, присъщи на една модерна организация на финансовите одитори, в авангарда на развитието на професията не само в региона на западните и централни Балкани, но в голяма степен и в страните от бившия източноевропейски лагер.

В резултат на двете финансови кризи, включващи във възникването им подозирани (макар и недоказани) несъответствия на изискванията за качество на финансовата отчетност примери на огромни корпорации, изпаднали в състояние на внезапен фалит, както и в резултат на присъединяването през 2007 на България към Европейския съюз и съответното му законодателство и регулации, през периода 2003 – 2015 година, дейността на независимите финансови одитори и съответно на ИДЕС беше значително реформирана и поставена първоначално под споделен, а в последствие и под пълен надзор на нарочно създаден надзорен орган. Принципите на професията за спазването на професионалните стандарти и етичния кодекс останаха константни и съответно ролята на ИДЕС в това отношение – незаменима.

Днес ИДЕС е модерна организация, изградена и функционираща в пълно съответствие с изискванията на Международната организация на счетоводителите, признатият глобален стандартизиращ орган за професията в света, на която организация ИДЕС е пълноправен член, както и на Accountancy Europe, европейската водеща организация на одиторската и счетоводна професия. Гордостта, която членовете на ИДЕС изпитват от принадлежността си към професията и професионалната си организация, е основана както на стриктните изисквания за членство, така и честта на професията, отговорностите, които тя поражда в името на обществения интерес. Основите на това бяха поставени от пионерите на професията и от проф. д-р Димитър Добрев в частност. Ето защо нашата признателност към неговото дело е постоянна и силна.